

KREDITŲ KONCENTRACIJOS RIZIKOS VERTINIMAS IR VALDYMAS

Vytautas Valvonis

Doktorantas
Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas
Saulėtekio al. 9, LT–10222 Vilnius
El. paštas: vvalvonis@b4net.lt

Straipsnyje nagrinėjama kreditų koncentracijos rizikos bankuose problema. Analizuojami kreditų koncentracijos rizikos atsiradimo ypatumai ir šaltiniai, taip pat limitų sistema, naudojama šiai rizikai valdyti. Pateikiama siūlymų, kaip kreditų koncentracijos rizika galėtų būti vertinama ir valdoma banke. Straipsnyje nagrinėjami klausimai aktualūs ir Lietuvos bankams, taikantiems pasyvią kreditų portfelio rizikos valdymo strategiją. Tad straipsnio pabaigoje pateikiama siūlymų Lietuvos bankams, kaip šie galėtų vertinti ir valdyti kreditų koncentracijos riziką, aptariama, kokių veiksmų galėtų imtis Lietuvos bankas, siekdamas veiksmingesnio kreditų koncentracijos rizikos valdymo bankuose.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti kreditų koncentracijos rizikos ypatumus, šios rizikos vertinimo ir valdymo priemones ir pateikti siūlymų, kokias kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemones galėtų taikyti Lietuvos bankai, atsižvelgiant į jų veiklos sąlygų ypatumus, kokių veiksmų galėtų imtis Lietuvos bankas, skatindamas bankus tobulinti kreditų koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą.

Pagrindiniai žodžiai: kreditų koncentracijos rizika, kredito rizikos limitai.

Įvadas

Bankams, kurių pagrindinė veikla yra paskolų teikimas, viena iš reikšmingiausių yra kredito rizika (daugiau apie tai žr. (Valvonis, 2003)). Bazelio bankų priežiūros komitetas yra nurodęs, kad daugiausia problemų bankams kelia per daug liberalios kreditavimo sąlygos, prastas kreditų portfelio rizikos valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės ar kitokios aplinkos vertinimas (BCBS, 2000a). Viena iš pagrindinių problemų, susijusių su kreditais, – per didelė kreditų koncentracijos rizika. Kreditų koncentracijos rizika bankuose atsiranda dėl įvairių priežasčių: kai kurie bankai specializuojasi tam tikrose

veiklos srityse (kredituodami įmones, užsiimančias konkrečia ekonomine veikla), taip siekdami tapti rinkos lyderiais. Bankui pasirinkus tokią veiklos strategiją, kreditų koncentracijos rizika neišvengiama. Dėl didelės konkurencijos, siekdamai neprarasti turimos rinkos dalies ar didesnio turto augimo, bankai gali būti priversti prisiimti didesnę koncentracijos riziką. Kartais kreditų koncentracijos rizika susidaro dėl to, kad, atsiradus kokiam nors sparčiai augančiam ekonominei veiklai, bankai labai teigiamai vertina jos perspektyvas ir tikisi uždirbti didesnę nei vidutinis pelnas (pavyzdžiui, iš turto kainų kilimo, didesnės kreditų maržos ar mokesčių). Kredito kon-

centracijos rizika gali atsirasti ir nuo dėl banko nepriklausančių priežasčių, pavyzdžiui, rinkos, kurioje veikia bankas, mažumo.

Išvardytos kreditų koncentracijos rizikos atsiradimo priežastys būdingos ir Lietuvos bankams: pirma, Lietuvos bankai veikia mažoje rinkoje, tad galimybės diversifikuoti kreditų portfelį yra labai ribotos. Kaip rodo bankų apklausų rezultatai (ECB, 2006), konkurencija tarp bankų didelė ir jos tikimasi dar didesnės, bankai siekia neprarasti turimos rinkos dalies. Dėl įvairių priežasčių (L.B., 2006a) labai suaktyvėjus nekiliojamojo turto sektoriui, bankai teikia vis daugiau ir didesnių kreditų šia ekonomine veikla besiverčiančioms įmonėms¹. Taigi kreditų koncentracijos rizikos valdymo problema ypač aktuali ir Lietuvos bankams.

1. Kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai

Tradicškai bankai daugiausia dėmesio skiria pavienių kreditų rizikai vertinti (daugiau apie tai žr. (Valvoniš, 2006a)): prieš suteikiant kreditą įvertinamos skolininko galimybės jį grąžinti, suteikus kreditą stebima, kaip skolininkas vykdo įsipareigojimus bankui ir kokia yra rizika bei galimas nuostolis bankui, jei įsipareigojimai nebus tinkamai vykdomi. Tačiau bankai turi vertinti ir valdyti ne tik atskirų kreditų, bet ir viso kreditų portfelio riziką, nes kreditų koncentracijos rizika susidaro būtent dėl kreditų rizikos koreliacijos (daugiau apie tai žr. (Valvoniš, 2006b)).

Koncentracijos rizika gali kilti banko turto (prekybinės ir bankinės knygos), įsipareigojimų, nebalansiniuose straipsniuose, atliekant sandorius ar keliose iš išvardytų sričių. Kadangi kreditavim-

as yra pagrindinė bankų veiklos sritis, o kredito rizika – svarbiausia rizikos rūšis, reikšmingiausia bankams yra būtent kreditų koncentracijos rizika. Kreditų koncentracijos rizika – galimybė bankui patirti santykiškai didelį² (palyginti su banko kapitalu, turtu, pajamomis, ar, jei tai galima išmatuoti, bendra banko priimta ar jam priimtina rizika) nuostolį iš kreditų, jog sutriktų normali banko veikla (BCBS, 2000a; 2004b; CEBS, 2006d).

Kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai grupuoti į dvi grupes³ (CEBS, 2006c, d; ISDA, 2006; BCBS 2006b):

- vieno santykiškai didelio kredito ar susijusių skolininkų kreditų; kreditų, susijusių bendrais rizikos veiksniais (bendra skolininkų ekonominė veikla, geografinis sektorius ir pan.). Nepalankiai pasikeitus rizikos veiksniams, visi skolininkai, kuriems turi įtakos bendri rizikos veiksniai, patirtų finansinių sunkumų, dėl to būtų patirtas didelis bendras kreditų nuostolis, galintis kelti grėsmę normaliai banko veiklai. Tyrimų rezultatai (BCBS, 2006b) rodo, kad ši koncentracijos rizikos šaltinių grupė kelia didesnę riziką bankui nei vieno santykiškai didelio kredito rizika.

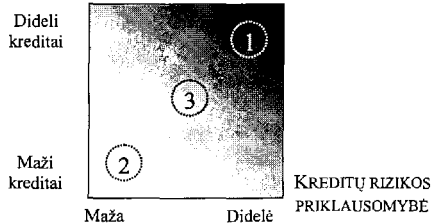
Jei banko kreditų portfelį sudaro daug didelių ir susijusių kreditų, yra reikšminga abiejų išvardytų rūšių kreditų koncentracijos rizika. Jei kreditų portfelį sudarytų vienas kreditas, rizika būtų didžiausia. Atvirkščiai, jei bankas turi suteikęs daug mažų sumų kreditų, kurių rizika nesusijusi (nėra nei vienos rūšies koncentracijos rizikos), kreditų koncentracijos rizika bankui nekyla (žr. 1 pav.).

² Apklausų rezultatai rodo, kad bankai labai skirtingai apibrėžią „santykiškai didelį nuostolį“ arba to nedaro visai (ISDA, 2006)

³ Iškiriama ir trečia kreditų koncentracijos rizikos šaltinių grupė – įsipareigojimų nevykdymo užkrato (angl. *contagion*). Tai tokia rizika, kai keli skolininkai tarpusavyje susiję taip, kad vieno jų įsipareigojimų nevykdymas padidina kito skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybę. Tačiau mokslininkų ši kreditų koncentracijos rizikos rūšis beveik netyrinėta (BCBS, 2006b).

¹ Tačiau Lietuvos bankų kreditų portfelio tyrimas parodė, kad kreditų portfelio koncentracija pastaraisiais metais mažėjo. Tačiau, jei išliks dabartinės kreditų portfelio kitimo tendencijos, gali neproporcingai padidėti kreditai tam tikroms ekonominėms veikloms (G. Šimkus, M. Mendelevičius, 2006).

KREDITŲ SANTYKINIS
DYDIS



1 pav. Kreditų koncentracijos rizika

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal (CEBS, 2006c, 2006d; ISDA, 2006; BCBS 2006b).

1 pav. parodyta, kad didžiausia (juoda spalva) kreditų koncentracijos rizika kyla tada, kai bankas turi suteikęs vieną ar kelis labai didelius ir susijusius (koreliacija artima 1) kreditus (1 apskritimas). Kaip buvo minėta, jei kreditų rizikos koreliacija lygi 1, keli mažesni kreditai laikytini vienu didesniu kreditu. Atvirkščiai (2 apskritimas), kai bankas turi suteikęs daug mažų ir nesujusių (kreditų rizikos koreliacija artima nuliui) kreditų, koncentracijos rizika mažiausia (balta spalva). Trečias apskritimas vaizduoja tipinį universalaus banko portfelį, kai kreditų koncentracijos rizika kyla tiek dėl didelių pavienių kreditų, tiek dėl mažesnių, tačiau glaudžiai susijusių kreditų.

Svarbu nustatyti galimus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, kad šią riziką būtų galima valdyti. Minėta, kad kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai gali būti labai įvairūs:

- dideli kreditai pavieniams skolininkams.
- kreditai susijusiems skolininkams, įskaitant skolininkus, dirbančius pas tą patį darbdavį. Kaip minėta, jei skolininkų kredito rizika labai susijusi, tai keli tokie kreditai laikytini vienu kredito rizikos šaltiniu. Nustatant kreditų susijusiems skolininkams koncentraciją, svarbu aiškiai apibrėžti „susijusius skolinin-

kus“. Bankų priežiūros institucijos yra nustatčiusios, kokie skolininkai laikytini susiję⁴. Tačiau bankai patys turi nusistatyti, kokius skolininkus priskirti prie susijusių skolininkų. Į susijusių skolininkų grupę galėtų patekti skolininkai, glaudžiai susiję kaip prekių ar paslaugų pirkėjai ir pardavėjai, susijusių asmenų darbuotojai ir jiems suteikti kreditai, taip pat kiti asmenys. Siekiant veiksmingai nustatyti šios rūšies koncentracijos riziką, būtina tiksliai identifikuoti ne tik tuos asmenis, kurie sudaro konsoliduotas finansines ataskaitas, tačiau ir tuos, kurie ekonomiškai susiję ir kitaip: pavyzdžiui, tarpusavio garantijos, bendra nuosavybė, tie patys asmenys valdymo organuose, verslo ryšiai, susijusi įmonių finansinė būklė ir pan. (ONB, 2006; ISDA, 2006; CEBS, 2006c)⁵.

Pažymėtina, kad normaliomis banko veiklos sąlygomis skolininkų kredito rizika gali

⁴ Apie tai, kaip ES šalyse narėse įgyvendinami ES direktyvos (EU, 2006) reikalavimai riboti didžiausią kredito sumą vienam skolininkui, susijusiems skolininkams ir bendrą didelių kreditų sumą. Žr. (CEBS, 2006b, c).

⁵ Banko grupės narių tarpusavio pozicijos nevertinamos kaip koncentracijos rizikos šaltiniai (apie to priežastis žr. (ISDA, 2006), (CEBS, 2006c)). Manoma, kad šios pozicijos susijusios su operacine, o ne su kredito rizika, ir paprastai valdomos banko izdo departamento.

būti nesusijusi, tačiau susiklosčius nepalankioms sąlygoms tokie tarpusavio ryšiai gali atsirasti. Taigi, jei tik įmanoma, reikia įvertinti galimus skolininkų ryšius bankui nepalankių veiklos sąlygų metu;

- kreditai skolininkams, turintiems didelės rizikos reitingus. Stebint skolininkų ir kreditų pasiskirstymą atskirose reitingų grupėse, siekiama laiku pastebėti blogėjančią kreditų portfelio kokybę (per daug kreditų didelės rizikos reitingų grupėse) ir išvengti didelio nuostolio;

kreditai skolininkams iš tos pačios užsienio šalies ar ekonomiškai glaudžiai susijusių šalių – rizika bankui gali kilti dėl dviejų priežasčių: pirma, visus skolininkus kitoje šalyje veikia tos užsienio šalies politinė, ekonominė ir kita rizika, t. y. skolininkų rizika susijusi tarpusavyje tais pačiais rizikos veiksniais. Tačiau koncentracijos rizika gali atsirasti ir ne dėl konkretaus skolininko nenoro ar negalėjimo vykdyti įsipareigojimus, tačiau dėl šalies apribojimų mokėti įmokas už kreditą užsienio valiuta (vadinamoji pervedimo rizika); skolininkai iš to paties ekonominio sektoriaus – kreditų koncentracijos rizika gali atsirasti dėl to, kad skolininkams, besiverčiantiems ta pačia ekonomine veikla, turi įtakos tie patys, tam ekonominiam sektoriui būdingi veiksniai. Pavyzdžiui, kreditų koncentracijos rizika gali atsirasti dėl skolininkų, užsimančių ta pačia veikla, gaminančių tas pačias prekes, priklausančių nuo to pačio tiekėjo / pirkėjo ir pan;

kreditai skolininkams iš to paties geografinio regiono – pavyzdžiui, suteikus daug kreditų gyventojams iš to paties miesto, kuriame veikia viena didelė įmonė darbdavė, kreditų koncentracijos rizika kiltų, jei ši įmonė patirtų finansinių sunkumų ir daug vieno miesto gyventojų, dirbančių vienoje įmonėje, nebesugebėtų vykdyti savo įsipareigojimų;

tos pačios kreditų gražinimo užtikrinimo priemonės, įskaitant būsto užimtumo statusą, – nepalankiai pasikeitus užtikrinimo priemonių, kuriomis užtikrinta didelė dalis banko kreditų, kainai ir skolininkams nevykdant įsipareigojimų, bankas gali patirti didesnių nuostolių, nei tikėtasi. Didelis nuostolis gali būti patirtas ir tada, jei įsipareigojimų neįvykdytų vienas garantas, garantavęs už daug kreditų. Bankų apklausų rezultatai rodo, kad nėra bendros nuomonės, kaip reikėtų stebėti ir vertinti šios rūšies kreditų koncentracijos riziką. Taip pat buvo pareikšta nuomonė, kad šios rūšies kreditų koncentracijos riziką apskritai netikslinga vertinti, nes kreditų koncentracijos rizika atsiranda tik tada, jei vienu metu įsipareigojimų neįvykdo daug skolininkų, kurių kreditų gražinimas užtikrintas tos pačios rūšies priemone, o jų vertė vienu metu sumažėja (ISDA, 2006);

ta pati kreditų rūšis, įskaitant kredito tikslą ar gražinimo šaltinį (garantą) – ta pati kreditų rūšis, vadinasi, panašūs skolininkai ir jų kreditai, taigi ir rizikos veiksniai, dėl kurių gali atsirasti kreditų koncentracijos rizika; kreditai ta pačia užsienio valiuta – kredito rizika gali būti susijusi su užsienio valiutos kurso rizika, kai nepalankiai pasikeitus valiutos kursui skolininkai nebesugeba mokėti padidėjusių kredito įmokų; kreditai kintamomis palūkanų normomis – kredito rizika gali būti susijusi su palūkanų normos rizika, kai padidėjus palūkanų normoms, skolininkai, paėmę kreditus kintamomis palūkanų normomis, nebesugeba mokėti padidėjusių kredito įmokų.

Atskiru kreditų koncentracijos rizikos šaltiniu gali būti su banku susijusiems asmenims⁶ suteikti kreditai. Geriausias tokių kreditų rizikos

⁶ Banko antrinės ir kontroliuojamos įmonės, banko akcininkai, vadovai, kiti asmenys, kontroliuojami banko ar kurie kontroliuoja banką (BCBS, 2000).

1 lentelė. Galimi kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai

	(EU 2006)	(BCBS 2006a)	(ONB 2004, 2006)	(Department of Treasury 2006)*	(The Joint Forum 1999)	(OCC 1990a, 1998)	(FIN-FSA 2004)	(OSFI 1998)
Vienas skolininkas (didelis kreditas)	X	X	X		X	X	X	X
Susiję skolininkai	X	X	X		X	X	X	X
Skolininkai, turintys didelės rizikos reitingus			X	X		X		
Skolininkai iš tos pačios užsienio šalies ar ekonomiškai glaudžiai susijusių šalių								
Skolininkai iš to paties ekonominio sektoriaus	X	X	X		X	X	X	X
Skolininkai iš to paties šalies geografinio regiono	X			X	X	X	X	X
Tos pačios kreditų gražinimo užtikrinimo priemonės	X	X	X			X	X	
Viena kredito rūšis, įskaitant kredito tikslą ar gražinimo šaltinį (garrantą)								
Ta pati kredito trukmė		X				X	X	
Kreditai ta pačia užsienio valiuta			X					
Kreditai su dideliais kredito ir jo užtikrinimo priemonės bei skolos ir pajamų santykiniais rodikliais								
Būsto užimtumo statusas				X				
Neapdrausta kredito dalis			X					

* – koncentracijos rizikos šaltiniai būsto kreditams.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal (EU, 2006), (BCBS, 2006a), (ONB, 2004, 2006), (Department of Treasury, 2006), (The Joint Forum, 1999), (OCC 1990a; 1998), (FIN-FSA, 2004), (OSFI, 1998), (CEBS, 2006a).

kontrolės priemonės – riziką ribojantys limitai ir tokios pat su banku susijusių asmenų kreditavimo sąlygos kaip ir kitiems banko klientams.

Atlikus literatūros analizę susisteminti galimi kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai pateikiami 1 lentelėje. Iš 1 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dažniausiai įvairiuose literatūros šaltiniuose išskiriami vieno skolininko (didelio kredito), susijusių skolininkų ir skolininkų iš to paties ekonominio sektoriaus koncentracijos rizikos šaltiniai.

Pateiktas kreditų koncentracijos rizikos šaltinių sąrašas nėra baigtinis, nes neįmanoma nustatyti visų galimų kreditų koncentracijos rizikos šaltinių. Net ir iš pateikto sąrašo kai kurie kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai gali būti aktualūs vieniems bankams, tačiau visai ne – kitiems, atsižvelgiant į jų veiklos ypatumus. Pavyzdžiui, dideliems, tarptautiniams bankams, turintiems diversifikuotą kreditų portfelį, vertinant kapitalo pakankamumą kreditų koncentracijos rizika yra mažiau aktuali, nes minimalūs kapi-

talo pakankamumo reikalavimai buvo nustatyti atsižvelgiant būtent į tokius bankus. Tačiau mažesniems bankams, turintiems mažiau diversifikuotus kreditų portfelius dėl mažo veiklos geografinio regiono, veiklos specializacijos ar kitų priežasčių, atvirkščiai, labiau aktualu įvertinti kreditų koncentracijos rizikos reikšmę. Tačiau tai nereiškia, kad mažesni bankai yra labiau rizikingi nei didesni (CEBS, 2006d). Kiekvienas bankas, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus, turi pats nustatyti rizikos veiksnius, dėl kurių kreditų rizika gali būti susijusi ir gali kilti kreditų koncentracijos rizika.

Nustačius reikšmingus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, juos būtina išmatuoti, kad vėliau būtų galima valdyti, taikant atitinkamas priemones ir procedūras. Kreditų koncentracijos rizika matuojama dvejopais mato vienetais:

- apimties – koncentracijos rizikai įvertinti naudojami kreditų dydžio rodikliai⁷. Tai populiariausias mato vienetas. Kai kurie bankai naudoja grynąją kredito vertę (atsižvelgia į kredito grąžinimo užtikrinimo priemonės vertę⁸) arba nuostolio neįvykdžius išpareigojimų rodiklį. Šie matai paprastai taikomi vertinant didelių arba kreditų susijusiems asmenims koncentracijos riziką. Vertinant grupės didelių arba kreditų susijusiems asmenims koncentracijos riziką naudojami tokie koncentracijos rizikos indikatoriai: didžiausių kreditų lentelės, diversifikavimo balai⁹,

Gini koeficientas ar koncentracijos kreivės (CEBS, 2006d);

rizikos įvertinimu pagrįstais – bankai, taikantys kreditų portfelio rizikos vertinimo modelius (paprastai tai yra didieji tarptautiniai bankai), koncentracijos rizikai matuoti gali naudoti kapitalą, priskirtą kreditui. Šie koncentracijos rizikos matai paprastai taikomi matuojant koncentracijos riziką tarp kreditų, susijusių bendru rizikos veiksniu, t. y. kai būtina įvertinti kreditų rizikos koreliaciją (CEBS, 2006c).

2. Kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonės

Bankai kreditų koncentracijos riziką valdo labai įvairiai¹⁰ (daugiau apie tai žr. (CEBS, 2006c)). Didesnių skirtumų pastebima tarp didžiųjų tarptautinių bankų. Mažesni ir paprastesne veikla užsiimantys bankai dažnai kreditų koncentracijos riziką valdo vadovaudamiesi tik priežiūros institucijos nustatytais limitais¹¹ ir kitais reikalavimais (ISDA, 2006; BCBS 2006b).

Populiariausia kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonė – kreditų koncentracijos rizikos limitai. Didieji tarptautiniai bankai kuria savas limitų sistemas, o mažieji bankai – vadovaujasi juos prižiūrinčių institucijų nustatytais limitais. Be limitų, kreditų koncentracijos rizikai valdyti bankai gali taikyti šias priemones¹²:

⁷ Kredito dydis gali būti matuojamas įvairiai: dabartinis, tikėtinas (kredito atitikmuo), galimas blogiausias (susiklosčius tam tikram scenarijui) ar didžiausias įmanomas kreditas.

⁸ Tačiau kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonėmis pripažįstamos tik valstybių ir centrinių bankų garantijos ir jų išleisti vertybiniai popieriai, aukščiausių reitingų skolos vertybiniai popieriai ir panašaus patikimumo priemonės, t. y. tokios kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonės, kurios pripažįstamos ir Naujajame kapitalo susitarime. Kitų koncentracijos rizikos mažinimo priemonių sąrašą žr. (ISDA, 2006).

⁹ Diversifikavimo balai, sukurti Moody's reitingų agentūros, metodologiniu aspektu panašūs į Herfindahl – Hirschmann indeksą. Daugiau apie tai žr. (Moody's,

2000).

¹⁰ Bankų nuomone, kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas yra kredito rizikos vertinimo ir valdymo dalis, tad nelaikytina atskira veikla. Apie Europos bankų priežiūros komiteto numatytus kreditų koncentracijos rizikos valdymo principus žr. (CEBS, 2006d).

¹¹ Limitus didžiausiam kreditui pavieniam skolininkui (ne daugiau kaip 25 procentų banko kapitalo), susijusiems skolininkams (ne daugiau kaip 25 procentų banko kapitalo), taip pat dideliems kreditams (dideli kreditai (didesni kaip 10 procentų banko kapitalo) neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo) bankams yra nustačiusios juos prižiūrinčios institucijos (EU, 2006).

¹² Apie tai, kaip bankai taiko limitus ir juos derina su kitomis kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonėmis, žr.

kreditų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimas ir banko vadovybės informavimas; kredito rizikos sumažinimas, įskaitant kredito išvestines priemones;

kreditų pardavimas;

kreditų pakeitimas vertybiniais popieriais; kreditų portfelio rizikos arba ekonominio kapitalo modelių taikymas, įskaitant kainodarą, pagrįstą rizika;

- kreditų portfelio sudėties ar veiklos rinkų keitimas;
- testavimas nepalankiomis sąlygomis.

Didieji tarptautiniai bankai, naudojantys pažangiausius kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodus, paprastai taiko visas išvardytas priemones. Vienų ar kitų priemonių taikymo mastas priklauso nuo banko teikiamų paslaugų, rinkų, kuriose veikia bankas, ypatumų ir kitų veiksnių. Mažųjų bankų galimybės taikyti išvardytas kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemones ribotos: kreditų portfelis gali būti per mažas, kad būtų galima taikyti kredito išvestines priemones ar kreditus paversti vertybiniais popieriais, tam taip pat reikia įgūdžių ir patirties, to reikia ir taikant ekonominio kapitalo modelius. Bankas taip pat gali veikti ten, kur nėra kredito išvestinių priemonių, kreditų pardavimo ar jų pakeitimo vertybiniais popieriais rinkų¹³. Dėl mažo veiklos geografinio regiono mažieji bankai taip pat negali lengvai keisti kreditų portfelio sudėties ar veiklos rinkų. Taigi mažiesiems ir paprastesnei veiklai užsiimantiems bankams valdant kreditų koncentracijos riziką lieka taikyti kreditų koncentracijos rizikos limitus, stebėti kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, apie juos informuoti banko vadovybę ir atlikti testavimą nepalankiomis sąlygomis. Atsižvelgiant į aktualumą Lietuvos bankams (Valvonis, 2004), šioje straipsnio dalyje daugiausia dėmesio skirta kre-

(ISDA, 2006).

¹³ Lietuvoje pastarosios rinkos taip pat nėra, tačiau sparčiai didėjant bankų kreditų portfeliumi svarstyta galimybė bankams kreditus pakeisti vertybiniais popieriais.

dito rizikos limitams, išsamiau apžvelgtos kitos Lietuvos bankams aktualios kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonės¹⁴.

2.1. Kredito rizikos limitai

Valdydamas kreditų portfelio riziką bankas siekia didžiausio pelno esant tam tikrai rizikai arba mažiausios rizikos esant konkrečiam pelnui. Tai darydamas bankas gali būti pasyvus arba aktyvus, t. y. pasirinkti vieną arba kitą strategiją (Valvonis, 2004). Kad ir kokią bankas pasirinktų kreditų koncentracijos rizikos stebėjimo, vertinimo ir vadovybės informavimo sistemą, kuri užtikrintų tinkamą kreditų portfelio paskirstymą ir galimybę kontroliuoti banko prisiimamą kredito riziką (FIN-FSA, 2004). Laikantis pasyvios strategijos, kreditų portfelio rizika daugiausia valdoma taikant limitus.

Kredito rizikos limitai gali būti klasifikuojami įvairiai (ONB 2006; CEBS, 2006c):

- *riziką ribojantys ir informuojantys limitai*. Nustatant kredito riziką ribojančius limitus siekiama riboti prisiimamą riziką, tačiau tuo pat metu daroma įtaka veiklos rezultatams, tiksliau jos apimčiai ir pelningumui (Bessis, 2002).

Tačiau ne visada kredito riziką ribojančių limitų įtaka kreditų portfelio dydžiui ar pelningumui yra priimtina bankui. Jei tam tikros priežastys neleidžia tinkamai diversifikuoti banko kreditų portfelio (rinkos ypatybės, mažas geografinis veiklos regionas, mažai ekonomiškai nesujusių klientų) arba bankas sąmoningai laiko koncentruotą kre-

¹⁴ Apie kitas kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemones: apie kredito išvestines daugiau žr. (ECB, 2004), apie kreditų pakeitimą vertybiniais popieriais žr. (OCC, 1997); apie kreditų portfelio rizikos vertinimo modelius žr. (BCBS, 1999; A. Saunders, 1999; M. Crouhy ir kt., 2000; Ch. Bluhm ir kt., 2003), o apie jų taikymą kreditų koncentracijos rizikai vertinti ir valdyti žr. (ISDA, 2006).

ditų portfelių (siekiama specializuotis vienoje veiklos srityje, į ją sutelkiant visą patirtį ir žinias arba bankas laiko koncentruotą kreditų portfelių, nes žino, kad didesnės pajamos už šiuos kreditus atlygina prisiimta koncentracijos rizika), kreditų koncentracijos rizika valdoma kitomis priemonėmis, nebūtinai atsisakant pelningo kreditavimo galimybių¹⁵. Tai pabrėžia Austrijos (ONB, 2004, 2006), Suomijos (FIN-FSA, 2004), JAV (OCC, 1998; Department of Treasury, 2006) priežiūros institucijos, Bazelio bankų priežiūros komitetas (BCBS, 1991, 2000a), akademinė visuomenė (Bessis, 2002).

Informaciniai limitai skirti informuoti apie kreditų koncentracijos rizikos šaltinių dydį, kad šią riziką būtų galima stebėti, vertinti ir kontroliuoti. Pavyzdys galėtų būti bankų sudaromos ataskaitos apie kreditus atskiroms ekonominėms veikloms. Pagal tokią ataskaitą galima kreditų koncentraciją stebi tiek bankas, tiek jį prižiūrinti institucija.

Riziką ribojantys limitai gali būti taikomi kartu su informaciniais limitais: bankas taiko tam tikrą informacinį limitą ir, kol jis nėra viršijamas, nesiimama jokių veiksmų. Šiek tiek viršijus informacinį limitą imamasi tam tikrų veiksmų (didesnė kontrolė, papildoma analizė ir pan.), o viršijus kritinę limito ribą informacinis limitas gali virsti riziką ribojančiu limitu, t. y. daugiau neleidžiama viršyti limitu.

Bankų apklausų rezultatai (CEBS, 2006c) rodo, kad kaip riziką ribojančius limitus bankai taiko tik priežiūros institucijų nustatytus limitus. Dauguma kitų yra informaciniai limitai; *apimties ir rizikos įvertinimu pagrįsti limitai*. Toks limitų skirstymas pagrįstas dvejopais kreditų koncentracijos rizikos mato viene-

tais. Apimties limitai nustatomi atsižvelgiant į kreditų dydį, pavyzdžiui, limitas didžiausiam kreditui vienam skolininkui nustatomas kaip tam tikras banko kapitalo procentas. Kai kurie bankai limitus nustato atsižvelgdami į kreditų nuostolio išpareigojimų neįvykdymo atvejų rodiklį (ISDA, 2006). Apimties limitai pagrįsti prielaida, kad rizika tiesiogiai proporcinga kredito dydžiui, tačiau dėl kreditų rizikos koreliacijos taip nėra.

Nustatant rizikos įvertinimu pagrįstus limitus atsižvelgiama į kredito riziką lemiančius veiksnius, t. y. kredito dydį, išpareigojimų neįvykdymo tikimybę, nuostolį neįvykdžius išpareigojimų, kredito trukmę. Pavyzdžiui, minėtas limitas didžiausiam kreditui vienam skolininkui gali būti skaičiuojamas kaip didžiausio kapitalo poreikis vienam kreditui. Nustatant rizikos įvertinimu pagrįstus limitus ribojamas galimas didžiausias netikėtas nuostolis. Kreditams rizikos įvertinimu pagrįstus limitus galima taikyti tik tada, kai banke yra įdiegtas ekonominio kapitalo pasiskirstymo modelis (ONB, 2004);

absoliutus ir santykiniai limitai. Dauguma limitų yra santykiniai, paprastai skaičiuojami kaip tam tikras banko kapitalo procentas. Absoliutaus limitu pavyzdys yra ilgiausia kredito trukmė, didžiausia tam tikro kredito suma; *išankstiniai ir paskesni limitai*. Limitai gali skirtis pagal tai, kada į juos atsižvelgiama, t. y. prieš suteikiant kreditą ar jį suteikus (ONB, 2004). Tačiau į daugumą, jei ne į visus kreditui taikytinus limitus, turėtų būti atsižvelgiama prieš suteikiant kreditą, t. y. įvertinama, kaip pasikeis banko kreditų portfelis ir kreditų koncentracijos rizika, jei bus suteiktas naujas kreditas. Prieš priimant sprendimą suteikti kreditą, turėtų būti gauta informacija, ar suteikus siūlomą kreditą nebus pažeistas nė vienas nustatytas limitas. Gavus informaciją, kad suteikus naują kreditą bus pažeistas

¹⁵ Bankų apklausų rezultatai rodo, kad mažesni bankai negali diversifikuoti kreditų portfelio taip, kaip tai gali padaryti didesni bankai (CEBS, 2006c).

2 lentelė. Dažniausiai taikomi limitai

Didžiausia kredito suma vienam skolininkui	Kreditų grupėms	Kreditų portfeliui
Kredito ir jo užtikrinimo priemonės santykis	Susijusių skolininkų grupė (įskaitant su banku susijusius skolininkus ir vidaus kreditus)	Geografiniai regionai
Ilgiausia kredito trukmė	Ekonominės veiklos rūšys	Kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonės
Kredito įmokos ir mėnesio pajamų santykis	Geografiniai regionai	Skolininkams iš tos pačios užsienio šalies ar ekonomiškai glaudžiai susijusių šalių
	Skolininkams iš tos pačios užsienio šalies ar ekonomiškai glaudžiai susijusių šalių	Kreditų reitingų grupės
	Kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonės	Kreditų portfelio dydis
	Kreditų reitingų grupės	
	Didelių sumų kreditai	
Tos pačios kreditų rūšys		

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

kuris nors limitas, galima nustatyti didesnes palūkanas už kreditą, kurios kompensuotų atsirastą koncentracijos riziką, kreditui skirti daugiau kapitalo¹⁶, apie sprendimą suteikti tokį kreditą informuoti atitinkamus banko struktūrinius padalinius ar vadovus, numatyti kitas priemones, kuriomis bus mažinama prisiimta rizika.

Dažniausiai taikomi limitai susisteminti 2 lentelėje.

Kreditams gali turėti įtakos keli koncentracijos rizikos šaltiniai, tad tam pačiam kreditui gali būti nustatytas ne vienas limitas. Kuriant limitų sistemą vadovaujama principu „tiek daug, kiek reikia, bet kiek įmanoma mažiau“. Kredito rizikos limitų sistema taikytina kiekvienam banko kreditui, t. y. kiekvienas rizikos šaltinis turi būti kontroliuojama

¹⁶ Minimalus reikalaujamas kapitalas (Naujojo kapitalo susitarimo I dalis) daugumoje bankų nepadengs kreditų koncentracijos rizikos. Tai reglamentuoja Naujojo kapitalo susitarimo (BCBS, 2004b) II dalis (Priežiūrinio tikrinimo procesas). Daugiau apie tai žr. (ONB, 2006; CEBS, 2006a). Tačiau neteisinga teigti, kad dėl Naujojo kapitalo susitarimo ypatumų bankas privalo taikyti kreditų koncentracijos rizikos limitus (ISDA, 2006).

mas banko limitų sistema. Limitai taikytini skolininkų pozicijoms, priskiriamoms tiek bankinei, tiek prekybinei knygai, taip pat tiek balansinėms, tiek nebalansinėms pozicijoms.

Limitai gali būti nustatomi iš viršaus į apačią arba iš apačios į viršų (ISDA, 2006): pirmu atveju nustatomi bendri limitai visam bankui, tada atsižvelgiant į juos nustatomi limitai atskiroms kreditų grupėms, o galiausiai limitai nustatomi pavieniams kreditams. Antru atveju pirmiausia nustatomi limitai pavieniams kreditams, susumavus atitinkamų skolininkų limitus gaunami kreditų grupių limitai, o sudėjus pastaruosius limitus – viso banko limitai.

Turi būti numatytos priemonės, kuriomis kontroliuojama, kaip laikomasi nustatytų limitų. Jei nustatyti kredito rizikos limitai viršijami (paprastai tai turėtų būti tik laikinai (EU, 2006), (BCBS, 2006a)), tokiam sprendimui turi pritarti limitus patvirtinęs kredito rizikos valdytojas¹⁷. Jei banko limitams taikomos išimtys, jų taiky-

¹⁷ Kai kuriuose bankuose numatyta, kad tam tikras rizikos valdytojas ar banko organas gali pritarti tik tam tikro masto limitų pažeidimui (CEBS, 2006c).

mo procesas aprašomas, išimtyms registruojamos, kad apie jas būtų informuojami reikiami banko vadovai, į išimtis būtų galima atsižvelgti tobulinant limitų sistemą (BCBS, 2000). Papildomai numatomi veiksmai, kurių bus imamasi (žr. tolesnę straipsnio dalį), jei pažeisti informaciniai limitai. Dokumentuose galima įvardyti ne konkrečius veiksmus, kurių būtų imtasi pažeidus informacinius limitus, bet procesus, kaip nagrinėjami limitų pažeidimo atvejai, numatyti priemonės, kurių galima imtis.

Kredito rizikos limitai neturi būti per daug griežti, kad šiek tiek pasikeitus padėčiai netektų jų pažeisti. Tačiau jie neturi būti ir per daug liberalūs, nes tada neturėtų praktinės naudos. Limitai nuolat peržiūrimi ir koreguojami, atsižvelgiant į išorės (ekonominė padėtis šalyje, ūkio sektoriuje) ir vidaus (kredito rizikos valdymo strategija, kreditų portfelio struktūra, pelningumas) veiksnių pokyčius. Keičiant limitus atsižvelgiama į kredito rizikos valdymo strategijos nuostatas, banko patirtis nuostolius ir galimybes patirti jų ateityje, prisiimamą kredito riziką, palyginti su numatomomis pajamomis, limitų ryšį (pvz., nustatant limitus darbdaviui ir darbuotojams, būtina atsižvelgti į tai, kad įmonės darbuotojų kredito rizika priklauso nuo darbdavio finansinės būklės), kreditų portfelio riziką, kredito rizikos ir kitų rūšių rizikos priklausomybę, skolininkų ar jų grupių tarpusavio ryšius, jų kredito rizikos koreliaciją, limitų išimčių dažnumą ir pobūdį, testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatus.

Limitų dydžiai dažniausiai priklauso nuo skolininkų kredito rizikos ir jiems suteiktų reitingų, t. y. skolininkams ir kreditams, kurių rizika mažesnė (geresnis reitingas), galima nustatyti didesnius limitus nei skolininkams ir kreditams, kurių rizika didesnė (blogesnis reitingas) (BCBS, 2000a)¹⁸.

¹⁸ Kiti veiksniai, į kuriuos atsižvelgiama nustatant kredito rizikos limitus: skolininko (kredito) dydis, kredito trukmė, rūšis, tikslas, grąžinimo šaltinis, skolininko kilmės šalis, kreditų portfelio rizikos diversifikavimas (ISDA, 2006; CEBS, 2006c).

Nustatant limitus dideliems kreditams, atsižvelgiama į tai, kad dideli kreditai dažnai netiesiogiai reiškia ir banko paramą klientui: jei klientui kiltų finansinių problemų, bankas labai suinteresuotas, kad dideli kreditai būtų grąžinti. Tokia banko parama reiškia, kad, skolininkui iškilus finansinių problemų, bankui gali tekti paskolinti papildomai ir dėl suteiktų kreditų suma net padidėtų.

Vien kreditų portfelio rizikos diversifikavimo tikslais nerekomenduojama teikti kreditų asmenims, kurių kredito rizikos neįmanoma tinkamai įvertinti, arba teikti mažai išmanomas kredito paslaugas. Apklausų rezultatai rodo, kad bankai didesnės kreditų koncentracijos ekonominėms veikloms ar geografiniams regionams nelaiko labiau rizikinga strategija, nes paprastai teikiama daugiau kreditų tiems skolininkams, kurių veikla geriau žinoma. Bankų nuomone, daug rizikingesnė strategija yra siekti diversifikuoti kreditų portfelį, bandant teikti daugiau kreditų įvairiai ekonominei veiklai, kuri mažiau žinoma (CEBS, 2006c).

Atsižvelgiant į norimą prisiimti riziką ir į tai, kad negalima tiksliai nusakyti, kokia kreditų koncentracijos rizika yra per didelė, bankas pats nustato limitų dydžius (FIN-FSA, 2004; BCBS, 2006a). Limitų dydžiai priklauso nuo banko veiklos ir konkrečių skolininkų ypatumų, banko gebėjimų vertinti ir valdyti riziką. Priežiūros institucija turi siekti, kad bankai tinkamai vertintų ir valdytų kredito riziką, tačiau neturėtų nurodinėti bankams, kam skolinti, o kam ne. Bankų priežiūros institucija galėtų nustatyti tik minimalius reikalavimus ar principus, kuriais vadovaujantis turėtų būti valdoma kreditų koncentracijos rizika bankuose. Tai padėtų užtikrinti, kad visiems bankams būtų taikomi vienodi reikalavimai kreditų koncentracijos rizikai valdyti. Jei priežiūros institucija mano, kad kreditų koncentracijos rizika bankams kyla tik dėl tam tikros rūšies kreditų (pavyzdžiui, kreditai nekilnojamojo turto

ekonominei veiklai), ji gali išleisti nurodymus bankams, kuriais vadovaujantis turėtų būti valdoma šių kreditų rizika, atsižvelgiant į visus jų ypatumus ir galimus rizikos šaltinius¹⁹ (daugiau apie tai žr. (OCC, 1990b, 1995, 1999), (Department of Treasury, 2005, 2006)).

Mažiems bankams, kitaip nei dideliems, sunkiau laikytis kredito rizikos limitų, pavyzdžiui, vienam skolininkui ar dideliems kreditams. Dideli bankai turi didelį kapitalą ir gali teikti labai didelius kreditus vienam skolininkui. Tačiau dideli bankai turėtų įvertinti tai, kad jų suteikti kreditai vienam skolininkui gali būti nepagrįstai dideli ir kelti per didelę riziką bankui, nors priežiūros institucijų nustatyti didžiausio kredito vienam skolininkui limitai ir nebus pažeisti (BCBS, 2000a).

Jei bankas yra didesnės finansinės grupės dalis, tai limitai nustatomi ir kontroliuojami ne tik pavieniame banke, bet ir visos grupės mastu. Apklausti bankai (ISDA, 2006, CEBS, 2006c) nurodo, kad visi jie taiko kreditų koncentracijos rizikos limitus banko grupės mastu, tačiau iš jų ne visi yra nustatę limitus atskiriems grupę sudarantiems bankams. Dažniausiai limitai nustatomi visai banko grupei, o atsižvelgiant į juos nustatomi kiti limitai, tačiau nebūtinai atskiriems bankams: kai kurie bankai limitus nustato tam tikroms veiklos rūšims (dalims bankų veiklos) arba keliems bankams, sudarantiems regioninį padalinį.

Atsižvelgiant į šiuolaikinių informacinių technologijų galimybes, limitų laikymasis turėtų būti stebimas nuolat. Tačiau bankų patirtis rodo, kad kai kurie limitai kontroliuojami ir rečiau, pavyzdžiui, kas mėnesį (ISDA, 2006). Ataskaitos banko vadovybei apie limitų laikymąsi teikiamos periodiškai²⁰, o informacija apie

artėjimą prie nustatytų kredito rizikos limitų ar jų pažeidimą, pateikiama nedelsiant.

Kredito rizikos limitus nustato ir jų laikymąsi kontroliuoja tam tikri banko kredito rizikos valdymo organai²¹: banko valdyba, rizikos valdymo komitetas ar kredito rizikos valdymo struktūrinis padalinys. Kaip taikomos kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonės ir procedūros, kontroliuoja banko vidaus audito padalinys.

2.2. Kitos kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonės

Kreditų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimas ir banko vadovybės informavimas

Nustačius reikšmingus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius juos būtina nuolat stebėti ir periodiškai teikti ataskaitas banko vadovybei. Banke turėtų būti sukurta kreditų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimo ir vadovybės informavimo sistema, atitinkanti banko veiklos ypatumus, sudėtingumą, koncentracijos šaltinių skaičių ir pobūdį. Visiems šiems reikalavimams įgyvendinti reikalingos atitinkamos informacinės technologijos.

Stebėti ir informuoti banko vadovybę apie kreditų koncentracijos rizikos šaltinius galima tokiais būdais ir priemonėmis (ISDA, 2006; CEBS, 2006c, d):

- *Dideli kreditai pavieniams skolininkams ar susijusių skolininkų grupei:*

Didžiausių skolininkų ataskaita. Vertinant didelių kreditų koncentracijos riziką, periodiškai gali būti sudaroma ataskaita, tarkime, apie 20 didžiausių banko skolininkų, įskaitant susijusius skolininkus. Jei bankas kredituoja dideles šalies įmones, kuriose dirba asmenys, paėmę kreditus iš to paties banko, būtų tikslinga kartu

¹⁹ Kita vertus, jei priežiūros institucija to nedaro, prireikus tą gali padaryti pats bankas ir tai būtų viena iš kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonių.

²⁰ Ataskaitų teikimo periodiškumą reikėtų skirti nuo limitų laikymosi kontroles.

²¹ Daugiau apie tai žr. (Department of Treasury, 2006; ISDA, 2006).

su informacija apie įmonę skolininkę pateikti ir informaciją, kiek banke kreditų suteikta konkrečioje įmonėje dirbantiems darbuotojams.

Kai kurie bankai yra numatę, kad skolininkai, kurių kreditams skirta daugiau kapitalo nei tam tikra suma ar viso kapitalo dalis, pradeda labiau stebėti: jų rizika papildomai vertinama, apie juos teikiamos ataskaitos banko vadovams ir pan.

- *Kreditų atskiroms ekonominėms veikloms koncentracija:*

Reikšmingiausių bankui ekonominių veiklų ataskaita. Analogiškai kaip didžiausių skolininkų ataskaitoje pateikiama informacija apie didžiausius banko skolininkus, reikšmingiausių bankui ekonominių veiklų ataskaitoje pateikiama informacija apie kreditus atskiroms ekonominėms veikloms.

Kai yra reikšminga kreditų vienai ekonominei veiklai koncentracijos rizika, tokia veikla stebima atskirai. Pavyzdžiui, rengiamos ekonominės veiklos apžvalgos, kurios periodiškai būtų teikiamos atitinkamiems banko vadovams. Kartą per metus galima atlikti reikšmingiausia bankui ekonomine veikla užsiimančių didžiausių skolininkų analizę.

Kai kurie bankai nėra numatę jokių limitų kreditams ekonominei veiklai, tačiau nustato griežtas kreditų suteikimo sąlygas (CEBS, 2006c). Tokie bankai yra numatę, kad prieš suteikiant kreditą būtina griežtai vertinti kriterijus, dėl kurių, banko nuomone, susidaro kreditų koncentracija. Tokie kreditai dažniau stebimi, informacija apie juos dažniau teikiama banko vadovams.

Dar vienas būdas stebėti kreditų tam tikrai ekonominei veiklai riziką – kreditų vertės sumažėjimų ataskaita (Cade, 1999). Ataskaitoje pateikiami kreditų atskiroms ekonominėms veikloms verčių sumažėjimo kitimas, standartiniai nuokrypiai ir kita statistika, leidžianti įvertinti kreditų ekonominei veiklai nuostolingumą, jo tendencijas.

Kreditų skolininkams tam tikrose šalyse ar ekonomiškai susijusių šalių grupėse koncentracija:

Šios rūšies kreditų koncentracijos rizika gali būti kontroliuojama tokiomis pat priemonėmis kaip ir kreditų atskiroms ekonominėms veikloms koncentracija. Jei bankas neteikia kreditų kitose šalyse esantiems asmenims ar tokių kreditų teikiama labai maža, galima nestebėti šios rūšies kreditų koncentracijos rizikos visai ar sudarinėti labai paprastas ataskaitas.

- *Kreditų atskirose reitingų grupėse koncentracijos ataskaita.*

Atskirų kreditų rūšių koncentracija:

Nors šios rūšies kreditų koncentracijos rizikos grėsmė maža tikėtina, reikėtų stebėti kreditų portfelio pasiskirstymą pagal kreditų rūšis, atskirų kreditų rūšių didėjimo tendencijas, kokia dalis kreditų apdrausta, ar kreditų portfelio struktūra atitinka banko strategiją ir pan.

- *Kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonių koncentracija:*

Kaip minėta, šios rūšies kreditų koncentracijos rizika maža tikėtina, todėl šiai koncentracijos rizikai valdyti visiškai užtektų ataskaitų apie banko turimas kreditų grąžinimo užtikrinimo priemones atskiroms kreditų, skolininkų rūšims ir pan.

- *Limitų viršijimo ir taikytų išimčių ataskaita:*

Šios rūšies kreditų koncentracijos rizikai valdyti sudaroma ataskaita, kurioje nurodoma, kokiams kreditams taikomi limitai buvo viršyti ar jiems buvo taikomos išimties, kada limitai buvo viršyti, kas davė leidimus viršyti limitus.

- *Naujų suteikiamų kreditų ataskaita:*

Pagal tokią ataskaitą vertinama, kurios kredito portfelio dalys didėja labiausiai, ar tai nesukels per didelės tam tikrų kreditų koncentracijos ateityje, ar stebimos kredito portfelio kitimo tendencijos atitinka banko strategiją.

- *Limitų panaudojimo ataskaita:*

Šioje ataskaitoje pateikiama bendra informacija apie banke taikomų limitų panaudojimą.

Ataskaitų banko vadovams skaičius, išsamumas, teikimo periodiškumas priklauso nuo konkrečios kreditų koncentracijos rizikos rūšies svarbos bankui. Bankas turi pats nuspręsti, kokios rūšies koncentracijos rizika jam aktuali ir kiek ją reikia stebėti. Būtina pabrėžti, kad kreditų koncentracijos rizikos stebėjimo dažnumas skirtinas nuo ataskaitų apie šią riziką teikimo dažnumo. Rizikos stebėjimas, kaip buvo minėta, turėtų būti atliekamas nuolat, o ataskaitos, atsižvelgiant į jų turinį ir jose pateikiamos informacijos svarbą, gali būti pateikiamos periodiškai. Tačiau laikomasi principo, kad, įvykus reikšmingiems pokyčiams, staiga padidėjus kreditų koncentracijos rizikai, banko vadovai apie tai būtų informuojami nedelsiant.

Atsižvelgdami į ataskaitų turinį banko vadovai gali priimti įvairius sprendimus:

- nedaryti nieko, nes, pavyzdžiui, ekonominės veiklos perspektyvos geros;
- pradėti atidžiau stebėti, papildomai analizuoti skolininkus, užsiimančius ta pačia ekonomine veikla, esančius toje pačioje užsienio šalyje ir pan. Atlikus ekonominės veiklos ir ja užsiimančių didžiausių skolininkų analizę, galima peržiūrėti strateginius sprendimus, kiek daug papildomos rizikos norima prisiimti;
- taikyti papildomus testavimo nepalankiomis sąlygomis scenarijus;
- blogėjant ekonominės veiklos perspektyvai, nurodyti banko analitikams griežčiau vertinti tokia ekonomine veikla užsiimančius skolininkus; keisti kreditavimo politikos nuostatas: nustatyti, kad kreditai išduodami, jei skolininkui suteikiamas ne mažesnis nei tam tikras reitingas, reikalauti papildomų kredito grąžinimo užtikrinimo priemonių, trumpinti kreditų trukmę, t. y. keisti naujų kreditų suteikimo strategiją;

nustatyti didesnes palūkanų normas kredittams;

- nustatyti, kad, norint skolininkams, turintiems blogą reitingą, užsiimantiems rizikinga ekonomine veikla ar esantiems užsienio šalyje, suteikti kreditus, būtinas aukštesnio nei įprastai banko organo sprendimas; peržiūrėti nustatytus limitus; skirti daugiau kapitalo kreditų koncentracijos rizikai padengti.

Testavimas nepalankiomis sąlygomis

Bankui nepalankiomis veiklos sąlygomis dažnai pasikeičia skolininkų rizikos ryšys, jo stiprumas. Kreditų portfelio rizikos vertinimo modeliai neįvertina tokių skolininkų kredito rizikos koreliacijos pokyčių, tad nėra tinkami vertinti riziką nepalankiomis bankui veiklos sąlygomis. Todėl bankai atlieka testavimą nepalankiomis sąlygomis.

Bazelio bankų priežiūros komitetas nurodo, kad nepalankiomis sąlygomis testuoti pagrindiniai kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai, kad būtų galima nustatyti ir atitinkamai reaguoti į galimus pokyčius rinkoje (BCBS, 2004b). Apklausų rezultatai rodo, kad bankai netaiko specialių testų nepalankiomis sąlygomis vertinti vien kreditų koncentracijos riziką. Kreditų koncentracijos rizikos testavimas yra bendro kredito rizikos testavimo nepalankiomis sąlygomis dalis. Testuodami nepalankiomis sąlygomis kreditų koncentracijos riziką bankai siekia (ISDA, 2006):

- nustatyti galimus kreditų koncentracijos šaltinius, sunkiai nustatomus kitais metodais;
- nustatyti skolininkus, ekonomines veiklas, geografinius regionus ir pan., kurių rizika labai priklauso nuo konkrečių scenarijų; įvertinti testavimo nepalankiomis sąlygomis scenarijų įtaką kapitalo pakankamumui

ir tikėtinam nuostoliui (specialiesiems atidėjiniams); įvertinti naujų aktualių scenarijų įtaką bankui (pavyzdžiui, naftos kainų padidėjimo dėl konflikto Irake).

Vertinant didelio kredito pavieniam skolininkui ar susijusiems skolininkams riziką paprastai analizuojama 20–25 didžiausi kreditai. Be įvairių minėtų ataskaitų, atliekamas paprasčiausias „o kas jeigu...“ 20–25 kreditų vertinimas, taikant įvairius scenarijus.

Testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatai paprastai vertinami atsižvelgiant į banko kapitalą, t. y. koks tikėtinai didelis nuostolis būtų patirtas palyginti su kapitalu²². Bankuose turėtų būti numatyta, kokių veiksmų imamasi, kam ir kokia informacija pateikiama, priartėjus ar viršijus iš anksto nustatytas nuostolio ribas. Atsižvelgiant į testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatus gali keistis kitų kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonių taikymas. Pavyzdžiui, nustačius naujas rizikingas ekonomines veiklas, gali būti peržiūrimi joms nustatyti limitai, šios ekonominės veiklos pradedamos atidžiau stebėti, pradedama daryti ekonominė analizė ir jos rezultatai periodiškai pateikiami banko vadovams.

3. Kreditų koncentracijos rizikos valdymo plėtos pasiūlymai Lietuvos bankams

Bankų finansinių problemų priežastys atskleidžia kreditų koncentracijos rizikos valdymo reikšmę. Šios rizikos valdymas aktualus ir Lietuvos bankams, veikiantiems mažoje rinkoje ir turintiems mažai galimybių diversifikuoti kreditų portfelį. Esant didelei konkurencijai Lietuvos bankų sektoriuje vyksta nuožmi kova dėl turimos

rinkos dalies, bankai negali keisti kreditų portfelio sudėties taip, kaip jie to galbūt norėtų. Nepaisant to, kad Lietuvos bankai laikosi pasyvios kreditų portfelio rizikos valdymo strategijos ir negali taikyti pažangiausių kreditų koncentracijos rizikos vertinimo ir valdymo priemonių²³, šią riziką būtina kontroliuoti. Šioje straipsnio dalyje pateikiami siūlymai, kaip Lietuvos bankai galėtų valdyti šią riziką, kokių veiksmų turėtų imtis Lietuvos bankas.

Kaip rodo geriausia praktika, kreditų koncentracijos rizikos vertinimo metodus ir valdymo priemones banko grupės mastu nustato globojantis bankas. Kadangi didieji Lietuvos bankai yra užsienio bankų grupių nariai, tai šiuose bankuose kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas turėtų būti visų pirma reglamentuotas banko grupės mastu. Tik tada reikėtų nustatyti reikalavimus atskiriems grupę sudarantiems bankams. Be to, kaip minėta, dažnai kredito rizikos limitai nustatomi tik visos banko grupės mastu, to nedarant grupę sudarančiuose bankuose.

Gali būti, kad banko grupės mastu kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas nėra reglamentuotas ar globojantis bankas laikosi vadinamosios iš apačios į viršų strategijos, kai pirmaisiai grupę sudarantys bankai nustato kreditų koncentracijos rizikos vertinimo ir valdymo priemones, o jas apibendrinus, nustatomos kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonės visai bankų grupei. Tokiu atveju Lietuvoje veikiantis bankas turėtų (toliau pateikiamos rekomendacijos taikytinos ir globojančio banko neturintiems Lietuvos bankams):

- nustatyti bankui reikšmingus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, t. y. tuos, kuriuos bankas stebės ir kontroliuos;
- nustačius kontroliuotinus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, reikia nustatyti, kokias

²² Jei testuojant vertinamas kreditų vertės sumažėjimas ir atidėjinių pokytis, jis paprastai lyginamas su banko pelnu (ISDA, 2006).

²³ Žr. Lietuvos bankų apklausos rezultatus (V. Valvonis, 2004).

mato vienetais jie bus matuojami, kokie kreditų koncentracijos vertinimo rodikliai bus taikomi;

galiausiai būtina nustatyti, kokiomis priemonėmis bus valdoma kreditų koncentracijos rizika. Nedalyvaujant globojantiems bankams, kreditų koncentracijos rizikai valdyti Lietuvos bankai gali taikyti limitus, įdiegti kreditų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimo ir banko vadovybės informavimo sistemą, kreditų koncentracijos riziką testuoti bankui nepalankiomis veiklos sąlygomis. Konkrečios priemonės, jų taikymo principai priklauso nuo kiekvieno banko veiklos ypatumų, kreditų portfelio sudėties, kitų išorės ir vidaus veiksnių;

dėl aptartų veiklos ypatumų Lietuvos bankų galimybės taikyti riziką ribojančius limitus labai ribotos. Normaliomis veiklos sąlygomis užtektų priežiūros institucijos nustatyti riziką ribojančių limitų. Papildomi riziką ribojantys limitai galėtų būti taikomi tik labai padidėjus kreditų koncentracijos rizikai, kai kitos priemonės, taikytinos atsižvelgiant į ataskaitų turinį banko vadovams, nebūtų veiksmingos. Banko dokumente, reglamentuojančiame kreditų portfelio koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą, turėtų būti numatyti ne tik visi banke taikytini kredito rizikos limitai, bet ir jų taikymo principai, pateikti straipsnio antroje dalyje;

banko dokumentuose turėtų būti numatyta, kad, atliekant bendrą kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis, vertinama ir kreditų koncentracijos rizika;

bankui laikantis pasyvios kreditų portfelio rizikos valdymo strategijos, didelė reikšmė valdant kreditų koncentracijos riziką tenka kreditų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimo ir banko vadovybės informavimo sistemai. Straipsnio antroje dalyje buvo pateikta įvairių pavyzdžių, kaip galima stebėti vieną

ar kitą kreditų koncentracijos rizikos šaltinį. Konkrečias ataskaitas, jų teikimo dažnumą ir pan. kiekvienas bankas turėtų nustatyti individualiai, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus, konkrečių koncentracijos rizikos šaltinių svarbą jam. Kadangi bankui, taikančiam pasyvią kreditų portfelio rizikos valdymo strategiją, labai sunku greitai pakeisti kreditų portfelio sudėtį ar kreditavimo strategiją, Lietuvos bankams labai svarbu, kad taikomos kreditų koncentracijos rizikos vertinimo ir valdymo priemonės būtų kiek galima labiau išankstinio pobūdžio. Tai yra taikomos priemonės turėtų ne tik informuoti apie jau esamą kreditų portfelio koncentraciją, tačiau, kiek tai įmanoma, turėtų padėti prognozuoti galimą kreditų portfelio koncentraciją. Pavyzdžiui, informaciniai limitai neturėtų būti per daug dideli, kad dauguma kitų koncentracijos rizikos valdymo priemonių taptų neveiksmingos, t. y. jas būtų per vėlu taikyti pažeidus informacinį limitą. Informaciniai limitai turėtų būti tokie, kad banko vadovai būtų iš anksto informuojami apie didėjančią kreditų koncentracijos riziką ir būtų galima imtis reikiamų priemonių.

Tobulinant kreditų koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą bankuose galėtų prisidėti ir Lietuvos bankas. Lietuvos bankas gali siekti efektyvaus kreditų koncentracijos rizikos valdymo bankuose įvairiomis priemonėmis (tačiau valdyti riziką, pasirinkdami tam tinkamiausias priemones, turi patys bankai).

Lietuvos bankas, kaip ir daugelis kitų priežiūros institucijų, bankų kreditų koncentracijos rizikai riboti yra nustatęs didžiausio kredito vienam skolininkui ir didelių kreditų rizikos normatyvus (LB, 2006c). Minėti du normatyvai parengti pagal ES direktyvų reikalavimus, kai kuriose srityse laikantis ypač konservatyvaus požiūrio į rizikos vertinimą; pavyzdžiui, Lietuvos bankas riboja bankų skolininką antrinėms įmonėms.

Kaip minėta, banko grupės narių tarpusavio pozicijos nelaikytinos koncentracijos rizikos šaltiniu (apie to priežastis žr. (ISDA, 2006; CEBS, 2006c), nes manoma, kad šie kreditai susiję su operacine, o ne kredito rizika.

Lietuvos banko valdybos išleistose Bendrose banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatose reikalaujama, kad bankuose būtų patvirtinti limitai kreditams pagal atskiras ekonominės veiklos rūšis, atskiras šalis ir šalių, susijusių glaudžiais ekonominiais ryšiais, grupes ir jų laikomasi. Tačiau minėtame dokumente plačiau neaiškinama, kaip bankai turėtų vertinti ir valdyti kreditų koncentracijos riziką. 2006 m. pabaigoje Lietuvos bankas patvirtino Vidinio kapitalo vertinimo proceso ir priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso bendrąsias nuostatas (LB, 2006d), kuriose nurodoma, kokių rūšių koncentracijos riziką turėtų vertinti bankai, skaičiuodami kapitalo poreikį. Kadangi šio dokumento tikslas nėra reglamentuoti rizikos vertinimo ir valdymo ypatumus, tad jame išsamiau neaptarta, kas yra kreditų koncentracijos rizika ir kaip bankai turėtų vertinti ir valdyti tokią riziką. Taigi rašant straipsnį nebuvo teisės akto, tiesiogiai reglamentuojančio (nustatančio minimalius reikalavimus) kredito rizikos ar kreditų koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą bankuose²⁴. Nesant minimalių reikalavimų bankams, kaip valdytina kreditų ir jų koncentracijos rizika, mažesniems bankams gali kilti neaiškumų, kaip tai daryti, kokia yra geriausia tarptautinė praktika.

Minėta didelė bankų konkurencija paprastai neskatina imtis papildomų priemonių rizikai vertinti ir valdyti, nes griežtesnės rizikos vertinimo ir valdymo priemonės gali apriboti verslo plėtrą, dėl to sumažėtų turima rinkos dalis. Kita vertus,

bankas gali norėti griežčiau vertinti prisiimamą riziką, tačiau tuo pat metu nenori to daryti pirmas, nes nežino, ar taip pat pasielgs konkurentai. To pastariesiems nepadarius pablogėtų banko trumpalaikis konkurencingumas, tikėtina, sumažėtų turima rinkos dalis. Tokiomis aplinkybėmis aktyviau galėtų veikti Lietuvos bankas, t. y. atsižvelgdamas į kitų šalių patirtį (ONB, 2004, 2006; FIN-FSA, 2004; OCC, 1998; Department of Treasury, 2006; BCBS, 1991, 2000a) nustatyti visiems bankams vienodus minimalius reikalavimus, kaip valdytina kreditų koncentracijos rizika. Tai padėtų išvengti antroje straipsnio dalyje išvardytų problemų ir užtikrintų, kad visiems bankams būtų taikomi vienodi kreditų koncentracijos rizikos valdymo reikalavimai.

Lietuvos bankas gali išleisti ne tik teisės aktą, reglamentuojantį kreditų koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą, tačiau ir dokumentą, kuriame pateikiamos rekomendacijos, kaip turėtų būti valdoma tam tikrų kreditų rizika. Pavyzdžiui, Lietuvos bankas pastaruoju metu vis daugiau kalba apie būtinybę tinkamai vertinti ir valdyti būsto kreditų ir kreditų, susijusių su nekilnojamojo turto ekonomine veikla, riziką (LB, 2006b). Suprantama, kad nei bankai, nei juos prižiūrinčios institucijos nenori, kad rizika bankuose būtų ribojama priežiūros institucijos nustatytais administracinėmis priemonėmis, o turėtų būti siekiama, kad bankai patys valdytų prisiimtą riziką. Kaip rodo šalių kaimynių patirtis, bankų priežiūros institucijos sprendimai riboti kreditavimą nėra labai veiksmingi. Vienas iš galimų problemos sprendimų – priežiūros institucijai pateikti bankams pagrindinius principus ar rekomendacijas, kaip valdytina būsto kreditų ir kreditų nekilnojamojo turto ekonominei veiklai rizika. Tai, kaip minėta antroje straipsnio dalyje, iškilus tokiai pat rizikai padarė JAV bankų priežiūros institucijos. Tokios rekomendacijos padėtų pasiekti, kad minėta rizika bankuose būtų val-

²⁴ Teisės aktų, susijusių su kredito rizikos valdymu, apžvalga pateikta (V. Valvonas, 2004). Nuo tada išleistos naujos Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos ir su jomis susijusios Vidinio kapitalo vertinimo proceso ir priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso bendrosios nuostatos (LB, 2006c, d).

doma tinkamai, dėl to turėtų sumažėti bankams kylanti kreditų koncentracijos grėsmė.

Išvados

Universaliems bankams viena iš reikšmingiausių rizikos rūšių – kredito rizika. Mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad su kredito rizika susijusių problemų bankams kyla dėl įvairių priežasčių, tačiau viena iš pagrindinių problemų yra per didelė ir netinkamai valdoma kreditų koncentracijos rizika.

Literatūroje skiriamos dvi pagrindinės kreditų koncentracijos rizikos šaltinių grupės: dideli kreditai pavieniams skolininkams ir tarpusavyje bendrais rizikos veiksniais susiję kreditai. Išanalizavus atliktus tyrimus nustatyta, kad bankai šias kreditų koncentracijos rizikos rūšis valdo labai įvairiai: didesnių skirtumų pastebima tarp didžiųjų tarptautinių bankų. Mažesni ir paprastesne veikla užsiimantys bankai kreditų koncentracijos riziką dažniausiai valdo vadovaudamiesi tik priežiūros institucijos nustatytais limitais ir kitais reikalavimais.

Populiariausia kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonė – kreditų koncentracijos rizikos limitai. Didieji tarptautiniai bankai kuria savas limitų sistemas, o mažieji bankai – vadovaujasi juos prižiūrinčių institucijų nustatytais limitais. Be kredito rizikos limitų, kreditų koncentracijos rizikai valdyti taikomos ir kitos priemonės:

- kredito rizikos koncentracijos šaltinių stebėjimas ir banko vadovybės informavimas;
- kredito rizikos mažinimas, įskaitant kredito išvestines priemones;
- kreditų pardavimas;
- kreditų pakeitimas vertybiniais popieriais;
- kreditų portfelio rizikos arba ekonominio kapitalo modelių taikymas, įskaitant kainodarą, pagrįstą rizika;

kreditų portfelio sudėties ar veiklos rinkų keitimas;

- testavimas nepalankiomis sąlygomis.

Didieji tarptautiniai bankai, naudojantys pažangiausias kredito rizikos vertinimo ir valdymo metodus, paprastai taiko visas išvardytas priemones. Vienų ar kitų priemonių taikymo mastas priklauso nuo banko teikiamų paslaugų, rinkų, kuriose veikia bankas, ypatumų ir kitų veiksnių. Mažųjų bankų galimybės taikyti išvardytas kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemones ribotos. Todėl mažiesiems ir paprastesne veikla užsiimantiems bankams valdant kreditų koncentracijos riziką lieka taikyti kreditų koncentracijos rizikos limitus, stebėti kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, apie juos informuoti banko vadovybę ir atlikti testavimą nepalankiomis sąlygomis.

Atsižvelgiant į Lietuvos bankų veiklos ypatumus (maža rinka, didelė bankų konkurencija, nėra kredito išvestinių priemonių, kreditai nekeičiami vertybiniais popieriais ir neparduodami, laikomasi pasyvios kreditų portfelio rizikos valdymo strategijos ir pan.), kreditų koncentracijos rizikai valdyti Lietuvos bankai gali taikyti informacinius limitus, vadovybės informavimą apie kreditų koncentracijos riziką sistemą, testuoti kreditų koncentracijos riziką bankui nepalankiomis veiklos sąlygomis. Konkrečių priemonių pasirinkimas ir taikymo mastas priklauso nuo banko veiklos ypatumų, jas turi pasirinkti pats bankas.

Nors už veiksmingą rizikos vertinimą ir valdymą atsakingi patys bankai, prie veiksmingesnio rizikos valdymo bankuose gali prisidėti ir juos prižiūrinti institucija. Lietuvos bankas galėtų išleisti rekomendacijas, kaip banke valdytina kredito rizika, įskaitant kreditų koncentracijos riziką (t. y. kokias ir kaip taikyti priemones, aptartas straipsnio antroje dalyje). Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į kitų šalių patirtį, galėtų išleisti ir specifinius reikalavimus bankams, kaip valdytina atskirų kredito rūšių rizika.

Literatūra

1. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 1991: Measuring and Controlling Large Credit Exposures.
2. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 1999: Credit Risk Modelling: Current Practices and Applications, April.
3. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2000a: Principles for the Management of Credit Risk.
4. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2000b: Credit Ratings and Complementary Sources of Credit Quality Information.
5. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2004b: International Convergence of Capital measurement and Capital Standards.
6. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2006a: Core Principles Methodology. Consultative document.
7. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2006b: Studies on credit risk concentration.
8. Bessis, J., (2002): "Risk Management in Banking", John, Wiley and Sons, 792 p.
9. Cade, E. (1999): Managing Banking Risks: Glenlake Publishing Company.
10. Committee of European Banking Supervisors (CEBS) 2006a: Guidelines on the Application of the Supervisory Review Process under Pillar 2.
11. Committee of European Banking Supervisors (CEBS) 2006b: Report on Supervisory Stock Take on large Exposures.
12. Committee of European Banking Supervisors (CEBS) 2006c: Call for advice from the European Commission on large exposures. Report on industry practices.
13. Committee of European Banking Supervisors (CEBS) 2006d: Consultation paper on technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities and concentration risk under the supervisory review process.
14. Crouhy, M., Galai, D., Mark, R., (2001): A Comparative Analysis of Current Credit Risk Models. – Journal of Banking and Finance 24(2000), 59–117.
15. Department of the Treasury, Board of Governors of the Federal Reserve System, Federal Deposit Insurance Corporation, Department of the Treasury, National Credit Union Administration (Department of the Treasury) 2005: Interagency Guidance on Non-traditional Mortgage Products. December 20.
16. Department of the Treasury, Board of Governors of the Federal Reserve System, Federal Deposit Insurance Corporation, Department of the Treasury (Department of the Treasury) 2006: Concentrations in commercial real estate lending, sound risk management practices. January 9.
17. European Central Bank (ECB) 2004: Credit Risk Transfer by EU Banks: Activities, Risks and Risk Management.
18. European Central Bank (ECB) 2006: Financial Stability review.
19. Europos Parlamentas (EU) 2006: Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo (nauja redakcija). 2006 m birželio 14 d. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2006 06 30, L177.
20. Finnish Financial Supervision Authority (FIN-FSA) 2004: Capital Adequacy and Risk Management. Management of Credit Risk.
21. Šimkus G., Mendelevičius M. 2006: Lietuvos bankų paskolų portfelio struktūriniai pokyčiai ir įtaka finansiniam stabilumui (rankraštis, 2006 spalio).
22. International Swaps and Derivatives Association (ISDA), British Bankers' Association (BBA), London Investment Banking Association (LIBA) 2006: Managing concentration risk – a review of industry practice. A survey of leading financial institutions. August.
23. Lietuvos bankas (LB) 2006a: Finansinio stabilumo apžvalga 2005.
24. Lietuvos bankas (LB) 2006b: Kredito įstaigų veikla ir jų priežiūra 2006 metų pirmąjį pusmetį.
25. Lietuvos bankas (LB) 2006c: Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos.
26. Lietuvos bankas (LB) 2006d: Vidinio kapitalo vertinimo proceso ir priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso bendrosios nuostatos.
27. Moody's (2000): Moody's Approach to rating Multisector CDOs. Special Report. September 15.
28. Oesterreichische Nationalbank (ONB) 2004: Credit Approval Process and Credit Risk Management. Guidelines on Credit Risk Management.
29. Oesterreichische Nationalbank (ONB) 2006. Bank-wide Risk Management: Internal Capital Adequacy Assessment Process.
30. Office of the Comptroller of the Currency (OCC) 1990a: Concentration of credits. Comptroller's Handbook.
31. Office of the Comptroller of the Currency (OCC) 1990b: Real estate Loans. Comptroller's Handbook.
32. Office of the Comptroller of the Currency (OCC) 1995: Commercial real estate and construction lending. Comptroller's Handbook.

33. Office of the Comptroller of the Currency (OCC) 1997: Asset securitization. Comptroller's Handbook.

34. Office of the Comptroller of the Currency (OCC) 1998: Loan portfolio management. Comptroller's Handbook.

35. Office of the Comptroller of the Currency, Board of Governors of the Federal Reserve System, Federal Deposit Insurance Corporation, Office of Thrift Supervision (OCC) 1999: Intercurrency Guidance on High LTV Residential Real Estate Lending.

36. Office of the Superintendent of Financial Institutions (OSFI) 1998: Standards of Sound Business and Financial Practices – Credit Risk Management.

37. Saunders, A. (1999): Credit Risk Measurement.

New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms. New York: John Wiley Frontiers in Finance.

38. Valvoniš V. (2003): Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika, *Pinigų studijos*, Lietuvos bankas, Nr. 1, p. 23–49.

39. Valvoniš V. (2004), Kredito rizikos valdymas banke, *Pinigų studijos*, Lietuvos bankas, Nr. 4, p. 57–82.

40. Valvoniš V. (2006a), Šiuolaikinis kreditų rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolininko rizika, *Pinigų studijos*, Lietuvos bankas, Nr. 1.

41. Valvoniš V. (2006b), Šiuolaikinis kreditų rizikos vertinimas banke: Paskolų portfelio rizikos vertinimas ir ekonominio kapitalo paskirstymas. Rankraštis, 2006 rugšėjis.

KREDITŲ KONCENTRACIJOS RIZIKOS VERTINIMAS IR VALDYMAS

Vytautas Valvoniš

Santrauka

Viena reikšmingiausių rizikos rūšių bankams – kredito rizika. Kredito rizika bankams kyla dėl per daug koncentruoto kreditų portfelio, nepakankamo skolininkų rizikos įvertinimo, netinkamų jų rizikos stebėjimo ir pan. Tačiau viena pagrindinių priežasčių – per daug koncentruotas kreditų portfelis. Kreditų koncentracijos rizika – galimybė bankui patirti santykiškai didelį (palyginti su banko kapitalu, turtu, pajamomis ar, jei tai galima išmatuoti, bendra banko prisiimta ar jam priimtina rizika) nuostolį iš kreditų, jog sutriktų normali banko veikla.

Kreditų koncentracijos rizika gali kilti dėl vieno didelio kredito, kelių tarpusavyje susijusių kreditų (pavyzdžiui, skolininkai iš to paties ekonomikos sektoriaus, geografinio regiono ir pan.). Bankui svarbu nustatyti galimus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, kad šią riziką būtų galima įvertinti ir valdyti. Kreditų koncentracijos rizika gali kilti dėl daugelio priežasčių: didelio kredito vienam skolininkui; susijusių skolininkų; skolininkų, turinčių blogus reitingus; skolininkų iš tų pačių užsienio šalių, geografinių regionų, ekonomikos sektorių ir pan.; tos pačios kredito užtikrinimo priemonės, tos pačios kredito rūšies ar kreditų ta pačia užsienio valiuta ir kt. Kreditų koncentracijos rizikos šaltinių sąrašas nėra baigtinis, nes neįmanoma įvardyti visų galimų rizikos šaltinių. Bankas pats turi nuspręsti, kurie kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai jam yra reikšmingi ir turi būti kontroliuojami.

Nustatius svarbiausius kreditų koncentracijos rizikos šaltinius bankui, būtina išmatuoti koncentracijos riziką. Koncentracijos rizikai matuoti naudojami dviejų rūšių

matavimai: nominalūs, pavyzdžiui, kredito suma, arba pagrįsti rizikos įvertinimu, pavyzdžiui, ekonominis kapitalas.

Viena svarbiausių kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonių – kredito rizikos limitai. Limitai gali būti klasifikuojami pagal įvairius požymius: riziką ribojantys arba informaciniai; nominalūs arba pagrįsti rizikos įvertinimu; absoliutūs arba santykiniai; išankstiniai arba paskesni limitai. Straipsnyje analizuojama, kaip turėtų būti nustatomi ir toliau taikomi kredito rizikos limitai, koks vaidmuo ribojant riziką bankuose tenka juos prižiūrinčioms institucijoms.

Kreditų koncentracijos rizika gali būti valdoma ne tik limitų sistema, bet ir kitomis priemonėmis:

- kredito rizikos koncentracijos šaltinių stebėjimas ir banko vadovybės informavimas;
- kredito rizikos sumažinimas, įskaitant kredito išvestines priemones;
- kreditų pardavimas;
- kreditų pakeitimas vertybiniais popieriais;
- kreditų portfelio rizikos arba ekonominio kapitalo modelių taikymas, įskaitant kainodarą, pagrįstą rizika;
- kreditų portfelio sudėties ar veiklos rinkų keitimas;
- testavimas nepalankiomis sąlygomis.

Didžiausi tarptautiniai bankai taiko daugumą išvardytų kredito rizikos ir kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonių. Vienų ar kitų priemonių taikymas priklauso nuo banko veiklos specifikos, jo kreditų portfelio ir daugelio kitų veiksnių.

Mažesni bankai gali taikyti tik dalį išvardytų priemonių. Dažniausiai šie bankai stebi kreditų koncentracijos rizikos šaltinius ir apie juos informuoja banko vadovybę bei atlieka testavimą nepalankiomis sąlygomis. Pastarosios priemonės gali būti taikomos ir Lietuvos bankų, todėl jos straipsnyje analizuojamos išsamiau.

Paskutinėje straipsnio dalyje pateikiami siūlymai Lietuvos bankams, kaip šie galėtų valdyti kreditų koncentracijos riziką: aptariamas prižiūrinių bankų vaidmuo, galimybės taikyti kredito rizikos limitus, kreditų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimas ir vadovybės informavimas, testavimas nepalankiomis sąlygomis.

ESTIMATION AND MANAGEMENT OF CREDIT CONCENTRATION RISK

Vytautas Valvionis

Summary

One of the most important risks for banks is the credit risk. Credit risk related problems arise for many reasons: too much concentrated credit portfolio, not adequate risk assessment of borrowers or inappropriate ongoing monitor of exposures, etc. One of the main credit risk related problems is too concentrated credit portfolio. Credit concentration risk is defined as possibility for a bank to incur loss relatively (compared to bank's capital, assets or total risk if it possible to estimate the latter) large loss from credit portfolio, so that this loss would endanger normal activity of a bank.

Credit concentration risk may arise because of single large credit or several interrelated credits (e.g. borrowers from the same economic sector, geographic region, etc.). It is very important for a bank to identify possible sources of credit concentration, in order to be able to evaluate and manage this risk. Credit concentration risk can arise from many sources: large credit to single borrower; connected borrowers; borrowers having low quality ratings; borrowers from the same foreign countries or geographic region, economic sector, etc.; the same type of collateral; the same type of credits; credits in the same currency and other sources. The list of credit concentration sources is not complete or finite, because it is not possible to list all the credit concentration sources. It is up to the bank to decide whether particular credit concentration source is material and should be controlled.

Having identified the most important credit concentration sources for the bank, one needs to measure how large is the concentration risk. Two types of measurement units are used for measuring concentration risk: nominal measurement units, like exposure value or units related to amount at risk, like economic capital.

One of the most important credit concentration risk management tools is credit risk limits. Limits can be

classified by different attributes: risk limiting or informative limits; nominal limits or related to amount at risk; absolute or relative limits; ex ante or ex post limits. The article discusses how limits are to be set and applied, what is the role of bank supervisors in managing credit concentration risk.

Credit concentration risk can be managed not only by system of limits, but also using other tools:

- Monitoring of credit concentration sources and information of bank top management;
- Mitigation of credit concentration risk and usage of credit derivatives;
- Sale of credits;
- Securitization;
- Application of credit portfolio models, including risk based pricing;
- Changing of credit portfolio or credit segments;
- Stress testing.

The largest international banks use most the above listed tools to manage credit risk, including credit concentration risk. Usage of one or the other tools depends on bank's business specifics, its credit portfolio and many other internal and external factors. For smaller banks availability of credit risk management tools is limited. Smaller banks use only several tools, most often monitoring of credit concentration sources and information of bank top management and stress testing. The latter two tools are also the only available tools for Lithuanian banks, thus they are discussed in greater detail in the article.

The concluding part of the article discussed proposals for Lithuanian banks, how to manage concentration risk: the role of parent undertakings, possibilities to use credit risk limits, monitoring of credit concentration sources, information of top management, stress testing issues are discussed.

Įteikta 2006 m. lapkričio mėn.

Priimta spausdinti 2007 m. vasario mėn.